

СТРОКИ ПОЯВИ ОТРУЙНИХ, ЛІКАРСЬКИХ І ШКІДЛИВИХ ТРАВ НА ЛУКАХ, ПАСОВИЩАХ І В ЛІСАХ

Бондар Людмила Пилипівна
кандидат біологічних наук, доцент,
державний аграрний університет
м.Одеса

Проаналізовано строки появи та вплив отруйних рослин пасовищного біогеоценозу на сільськогосподарських тварин. Запропоновані заходи боротьби і способи попередження отруєнь отруйними рослинами тварин на пасовиськах.

Ключові слова: пасовищні біогеоценози, лікарські, кормові, шкідливі та отруйні рослини, токсикози, кормові отруєння.

Більшість трав'яних біогеоценозів (культурні і природні) використовуються для випасу с.-г. тварин, тому вони мають велике народногосподарське значення.

В пасовищних біогеоценозах проростають як кормові так і отруйні рослини. Кормова цінність сіножатей (лугів) і пасовищ іноді сильно знижується від проростання на них отруйних і шкідливих рослин. Переважна частина отруйних і шкідливих рослин поширена на сирих луках і пасовищах, а також вони ростуть на пасовищах з низькою продуктивністю [1].

Кормові отруєння тварин, що викликані отруйними рослинами, приносять значну шкоду тваринництву: хвороби тварин або їх загибель. Це пов'язано з тим, що через отруєння отруйними рослинами з року в рік гине досить велика кількість тварин різних видів, і крім того, відбувається значна втрата сільськогосподарської продукції і зниження працездатності тварин після їх одужання.

Кормові отруєння, пов'язані з отруйними рослинами можуть іноді викликати отруєння і у людей, що споживають м'ясо і інші продукти сільськогосподарських тварин, що отруїлися [2].

В процесі тривалої еволюції тварини придбали здатність вибирати і поїдати корисні для організму види трав, залишаючи шкідливі – колючі і отруйні рослини. Ця життєво важлива фізіологічна реакція, забезпечує екологічно оптимальне годування тварин може змінюватись під впливом екологічних

факторів. Але, смакова вибірковість у диких тварин виражена сильніше, ніж у свійських, тому ризик отруєння свійських тварин значно вищий.

Часто токсикози реєструються весною. Це пояснюється тим, що в зимовий період тварини не отримують свіжого, зеленого корму тому в перші дні з жадністю поїдають соковиту траву, в тому числі і отруйні рослини. Крім того, отруйні рослини бувають і в сіні, силосі, сінажі, а насіння їх у фуражному зерні.

Збираючи гербарій на луках і пасовищах, у лісі і в полі, необхідно вивчити, коли саме цвітуть призначені для збору види трав на протязі вегетаційного періоду. Це потрібно знати для того, щоб можна було своєчасно вжити заходів боротьби з шкідливими і отруйними травами.

Основна маса отруйних, лікарських і шкідливих трав росте і розвивається в весняно-літній період. Особливо важливим періодом у появі їх є кінець квітня - початок травня. В цей час необхідно бути особливо уважним, тому що весною худоба, виходячи на пасовище чи вигін, з жадобю кидається на різну зелень, поїдаючи трави, які літом і восени вона обходить. За період з кінця квітня або з початку травня з'являється і зацвітає основна маса отруйних і лікарських рослин.

В березні і пізніше зацвітають такі рослини: копитняк європейський (*Asarum europaeum* L.), пшінка весняна (*Ficaria verna* Huds.), анемона дібровна (*Anemone nemorosa* L.), анемона жовтецева (*Anemone ranunculoides* L.).

В квітні цвітуть: горицвіт весняний (*Adonis vernalis* L.), простріл чорніючий (*Pulsatilla nigricans* Storck), калюжниця болотна (*Caltha palustris* L.), хвощ польовий (*Equisetum arvense* L.), первоцвіт лікарський (*Primula officinalis* L.), конвалія травнева (*Convallaria majalis* L.).

На забур'ячених ділянках лісів, ярів, пустирів зацвітає чистотіл великий (*Chelidonium majus* Z.). Вся ця група рослин належить до отруйних і лікарських.

В травні також цвіте значна кількість отруйних і лікарських рослин: анемона лісова (*Anemone sylvestris* L.), кульбаба звичайна (*Taraxacum officinale* Webb.ex Wigg), гусячі лапки (*Potentilla anserina* L.), жовтець їдкий (*Ranunculus acris* L.), жовтець повзучий (*Ranunculus repens* L.).

До кінця травня і на початку червня на луках і в лісах зацвітають: кірказон звичайний (*Aristolochia clematitis* L.), паслін чорний (*Solanum nigrum* L.), блекота чорна (*Hyoscyamus niger* L.) і багато видів молочаю.

У липні зацвітає більшість рослин родин пасльонових, зонтичних, хрестоцвітих, а також чемериця біла (*Veratrum album* L.), цикута отруйна (*Cicuta virosa* L.) та інші рослини.

У серпні - жовтні з отруйних і лікарських рослин зацвітають полин гіркий (*Artemisia absinthium* L.), мишій сизий (*Setaria glauca* L.), тютюн (*Nicotiana tabacum* Z.), махорка (*Nicotiana rustica* L.). В цей період продовжують цвісти і ті рослини, що зацвіли пізніше.

Наведений календар дає можливість орієнтуватися в природі при зборі отруйних, лікарських і шкідливих рослин.

Захист тварин від захворювань у літній пасовищний період є складною еколого-ветеринарною проблемою, яка стосується багатьох аспектів діяльності ветеринарних спеціалістів. Пасовища для випасання тварин — це БГЦ як екологічний чинник, який впливає на стан трави і ґрунту. Поїдаючи траву, тварини задовольняють потреби організму в корисних речовинах, мінеральних солях, амінокислотах і вітамінах, в яких містяться БАР. Ветеринарні фахівці роботу щодо прогнозування захворюваності тварин, які переходять на пасовище, починають заздалегідь: попередньо оглядають пасовища, виявляють наявність чагарників, місць поховання трупів, благополуччя місць щодо ґрунтових інфекцій (сибірка, емкар, брадзот, стовбняк та ін.), стан місцевості, рівень ґрунтових вод. в перші дні випасу після зимового утримання тварин бажано випасати тварин на ділянках де отруйних рослин зустрічається мінімальна кількість. Випасання голодних, виснажених тварин примушує їх на вимушене поїдання отруйних рослин з усіма небажаними наслідками [3, с.129-134].

Особливу увагу звертають на наявність у траві шкідливих (ковила, пустирник), отруйних (люпин, жовтець, черемиця, дурман та ін.) рослин. Ці рослини можуть стати причиною травмування слизової оболонки рота, шкіри, скелетних м'язів, а іноді внутрішніх органів. Деякі види рослин засмічують шерсть овець і кіз. До таких рослин належать: бодяк ланцетоподібний, волошка розкидиста, дурнишник звичайний і колючий (городній реп'ях), липучка звичайна, лопух повстятий (реп'ях), гострик простягнена, тирса (ковила волосиста), чорнокорінь лікарський, мишій кільчастий. Отруйні рослини, за даними І. А. Гусиніна [4, с.20-40], можуть викликати отруєння з клінічною картиною ураження ЦНС: токсикози — з ознаками ураження серцевого м'язу; впливати на якість тваринницької продукції (гіркий смак молока, часниковий запах та ін.).

За клінічною картиною отруєння людей і тварин токсичні рослини поділяють на такі групи.

I. Рослини, що спричиняють появу переважно симптомів ураження центральної нервової системи (ЦНС).

1. Рослини, що спричиняють збудження ЦНС: блекота чорна, дурман звичайний.

2. Рослини, що спричиняють збудження ЦНС і водночас діють на серце, травний тракт, нирки: калюжниця болотна, жовтець.

3. Рослини, що спричиняють пригнічення і параліч ЦНС: болиголов плямистий, хвоц польовий, чистотіл великий.

4. Рослини, що спричиняють пригнічення і параліч ЦНС і водночас діють на травний тракт: хвилівник звичайний.

II. Рослини, що спричиняють переважно ураження шлунково-кишкового тракту: ластовень російський, переступень білий, молочаї, мильнянка лікарська, паслін солодко-гіркий.

III. Рослини, що спричиняють переважно ураження серця: горицвіт весняний, наперстянка пурпурна, конвалія травнева.

До рослин, гнітючих і паралізуючих центральну нервову систему, відносяться: мак дикий самосійка, чистотіл великий, плевел п'янкий, жабрій ладанний, чистець прямий. До рослин, що викликають пригнічення і параліч центральної нервової системи і одночасно вражаючим шлунково-кишковий тракт, відносяться: аконіт протиотруйний, сокирки польові, чемериця біла, хвилівник звичайний, болиголов плямистий, гармала звичайна. Рослини, що викликають ураження органів дихання та травного тракту тварин: гірчиця польова, хрінниця пронизанолиста, різушка отруйна, редька дика. До рослин, що викликає ураження серця тварин, відносяться: вороняче око звичайне, горицвіт весняний, конвалія травнева, наперстянка пурпурна, тюльпан Шренка та ін.. Рослинами, що викликають ураження печінки у тварин, є жовтозілля Якова, люпин жовтий. Рослинами, вражаючими нирки і сечовидільні шляхи у тварин, є ластовень лікарський.

Водночас боротьба з природними заростями отруйних рослин не завжди виправдана, тому що вони можуть входити до категорії рідкісних та зникаючих (занесених до Червоної книги), практично цінних (джерела лікарських, інсектицидних тощо). Багато з них є корисними компонентами природних екосистем (нектароносні, мікоризоутворюючі, лікарські для багатьох тварин тощо). Катастрофічне зменшення генофонду і площі поширення сировинних рослин у результаті антропоїчного впливу, а також активна боротьба з бур'янами і шкідливими рослинами примушують створювати спеціалізовані плантації деяких отруйних рослин (блекоти чорної, дурману звичайного та ін.).

Основними заходами боротьби з отруйними та шкідливими рослинами на сінокосах і пасовищах є прополка або скошування в ранні фази вегетації, підсів насіння бобово-злакових трав, в окремих випадках - застосування гербіцидів або переорювання засмічених ділянок, поверхневе і корінне поліпшення луків і пасовищ.

Література:

1.Бурда Р.И. Антропогенная трансформация флоры. – К.: Наук. думка, 1991. – 168 с.

2.Уразаев Н.А. Профилактика болезней животных на пастбищах Нечорнозем'я. – Л.: Колос, 1983. – 192 с.

3.Бондарь Л.Ф. Ядовитые растения пастбищных биogeоценозов и их влияние на организм животных// Аграрний вісник Причорномор'я. Ветеринарні науки: Зб. Наук. Пр. – Одеса: ОДАУ, 2006. – Вип. 33. С. 129-134.

4.Гусынин И.А. Ядовитые растения и вызываемые ими отравления сельскохозяйственных животных. Госиздат с.-х. литературы. М., 1958. С.20-40.